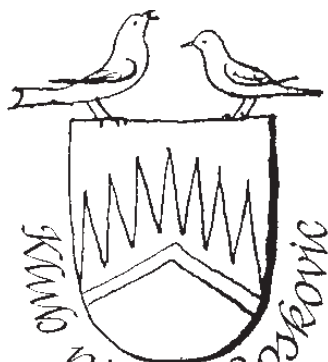


# Vlastivědné listy Boskovicka

Číslo 3  
září 2008  
ročník 16 (21)

## Zprávy z Klubu přátel



### Zájezd do kartografického centra

V úterý 17. června 2008 jsme uskutečnili zájezd do Kartografického centra ve Velkých Opatovicích. Na vlakovém nádraží se nás sešlo 15. Počasí bylo pěkné, tak i cesta z nádraží ve Velkých Opatovicích do zámku proběhla velmi pěkně. V kartografickém centru jsme již byli očekáváni. Vedoucí kulturního zařízení nám poskytl zasvěcený výklad o historii Velkých Opatovic a o vzniku centra. Blíže nás také seznámil s historií plastické mapy Moravy, která je centrálním exponátem expozice. Po prohlídce centra jsme si prohlédli výstavku o historii zámku a také vlastivědné muzeum o historii Velkých Opatovic a výstavku sochařských děl sochaře Otáhalu, který v Opatovicích žil a tvořil. Náš srdečný dík patří vedoucímu kulturního zařízení, paní Pospíšilové a Budinové.

### Festival Boskovice 2008 - služby v Mikve.

Ve dnech 17. až 20. července se konal 10. ročník festivalu Boskovice 2008, pořádaný UNIJA ZEM Praha. Již z předchozích ročníků jsme věděli, že je v tu dobu mimořádný zájem o prohlídku synagogy a Mikve. Proto jsme se ve výboru dohodli, že po dobu festivalu zajistíme služby u mikve, protože obsluha synagogy nemá možnost obsluhovat obě místa naráz. Náš předpoklad byl správný, protože návštěvnost předstihla naše očekávání. Zájem byl opravdu velký. Služby proběhly v pořádku. Všem, kteří u mikve sloužili výbor srdečně děkuje.

**Ve středu 22. 10. v 16 hodin se uskuteční vzpomínkové setkání u pomníku Otakara Kubína ke 125. výročí jeho narození.**

## 28. říjen 1918

Dne 26. října se vůdčí osobnosti české domácí politiky A. Rašín, A. Švehla, J. Stříbrný a Fr. Soukup domluvili, že pozítří – tj. 28. října – převzou pod správu Národního výboru československého (orgán české politické reprezentace, vpodstatě jakoby stínová vláda) Obilní ústav v Praze, aby tím získali kontrolu nad zásobováním v zemi. Habsburská monarchie se rozpadala, poslední ránu ji zasadila ofenzíva italské armády. Alois Rašín ještě v noci na 28. říjen po telefonickém rozhovoru s V. Tusarem, zástupcem Národního výboru ve Vídni, sedl za pracovní stůl a sepsal první zákon československého státu (viz příloha).

Dopoledne 28. října bylo v pražských ulicích a zejména na Václavském náměstí rušno. Noviny zveřejnily notu ministra zahraničí Gyuly Andrássyho o ochotě Rakousko-Uherska jednat o podmínekch příměří. Lidé to však pochopili jako kapitulaci monarchie a vytáhli do ulic vypořádat se s nenáviděným mocnářstvem. Situaci, jež panovala v hlavním městě, vystihuje záznam v pamětech Josefa Váchala, který přijel domů z italské fronty na dovolenou: „Včera, jda na oběd k matce, potkám lid vracející se z Prahy, se šťastnými úsměvy, vykřikující novinu o příměří. Posilují své rozhodnutí už se z dovolené nevracet – ale odpoledne už se smějí svým nejistotám, jsem-li dosud rakouským vojákem. ...sundávají se nej-

nápadnější německé tabule a orlí jsou věšeni na stromy nebo taženi na provazech k věčnému odpočinku do Olšan. Vojáci snímají s čepicí plechové štítky s monogramy starého i nového tyranu, činí to i důstojníci maďarští a němečtí... I staří, ve službách Rakouska sešedivělí majori a jiná, vysoká zvíř' činí totéž – důstojnictvo pečuje o pořádek v ulicích, kterými lid prochází za zpěvu písní. Policajtů neděť. Český lid se opíjí nenadálou svobodou a setřesením jha, důstojně. Mám podobný dojem, jako když jsem přestál nebezpečí jakés na frontě: chce se mi smát a plakat zároveň.“ Lidé tedy předběhli svoji politickou reprezentaci.

Mužové října v reakci na nastalou situaci změnili svůj původní plán a zajeli nejprve na Zemské místopředsedství, nejvyšší státní úřad v zemi. Místopředseda však byl ve Vídni, aby získal instrukce, jak má postupovat. Jednali tedy s vicemístopředsedou, který vzal na vědomí, že odpovědnost za pořádek v zemi přebírá Národní výbor československý. Poté převzali policejní ředitelství a nakonec i Obilní ústav. Problém však nastal s armádou, část důstojnického sboru chtěla převratu zabránit, nastěti ke konfliktu nakonec nedošlo – také proto, že vojáci začali samovolně odjíždět domů.

Národní výbor vydal prohlášení „Lide československý!“ a První zákon, koncipovaný A. Rašínem. Nový stát – Českoslo-

venská republika – byl na světě.

Z Prahy se převrát šířil dál, moc přebíraly již ustavené nebo se ustavující okresní národní výbory. Okresní úřad v Boskovicích byl o vyhlášení samostatného československého státu informován telefonicky z Brna dne 29. 10. 1918. První schůze městského zastupitelstva v novém státě se konala 19. 12. 1918 pod vedením starosty JUDr. J. Kirchmanna, zastupitelstvo svolalo Slávu nové republiky a prezidentovi.

### Zákon Národního výboru

Samostatný stát československý vstoupil v život. Aby zachována byla souvislost dosavadního právního řádu se stavem novým, aby nenastaly zmatky a upraven byl nerušený přechod k novému státnímu životu, nařizuje Národní výbor jménem československého národa jako vykonavatel státní svrchovanosti je národní výbor:

- čl. 1/ Státní formu československého státu určí národní shromáždění ve složení s Československou Národní radou v Paříži. Orgánem jednomyslné vůle národa a také vykonavatelem státní svrchovanosti je národní výbor;
- čl. 2/ veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti;
- čl. 3/ všechny úřady samosprávné, státní a župní, ústavy státní, zemské, okresní a zejména obecní jsou podřízeny Národnímu výboru a prozatím úřadují a jednají dle dosavadních platných zákonů a nařízení;
- čl. 4/ zákon tento nabývá účinnosti dnešním dnem;
- čl. 5/ Národnímu výboru se ukládá, aby tento zákon provedl.

JUDr. Al. Rašín v.r., JUDr. Fr. Soukup v.r.  
Jiří Stříbrný v. r., Dr. Vavro Šrobár v.r., Ant. Švehla v.r.

## Kázání P. Aloise Slovákova ze dne 10. 11. 1918

Jsmo svobodní!

„Seberte nejprve koukol a svažte jej ve snopky ku spálení, pšenici pak shromážděte do stodoly mé.“

Bože věčný, Bože spravedlivý, nekonečný byl hněv a trest Tvůj, nekonečná jest nyní milost Tvá, jsmo svobodní. Těžko, přátelé, opravdu těžko mluvíti dnes, kdy srdce naše city přetéká, kdy vše působí na nás dojmem pohádky a přece jenom dojmem radostné a velké skutečnosti. Jsmo svobodní, svobodní ve svobodné, demokratické republice československé.

Když dne 3. července 1866 u Hradce Králové armáda rakouská byla na hlavu poražena a zvěst o této porážce došla do Vatikánu, zvolal tehdejší papežský sekretář, kardinál Antonelli: „Il mondo casca,“ – „svět se boří.“ A co by řekl kardinál Antonelli, kdyby dnes z hrobu svého vstal. „Přátelé moji, Rakousko se zhroutilo, revoluce se nedělají, nýbrž povstávají, revoluce nedělají poddání, nýbrž panovníci. Tak uči dějiny a latinské přísloví Quem Deus perdere vult dementat. „Koho Bůh zničit chce, toho slepotou raní. Nestěsť tím Rakouska byla šlechta, šlechta rodová, šlechta byrokratická a šlechta vojenská. Buďme rádi, že šlechty nemáme, že jsme národ demokratický. Neznala nás

šlechta v dobách těžkých, nechceme ji ani mít v domě novém.

Přátelé, hned od počátku války světové pevně jsem věřil v naši svobodu národní. A víte, proč jsem věřil? Protože jsem vždycky Boha a národ svůj miloval. Přátelé moji, kdo pochybuje, ten nemiluje. Co jsem jednou z tohoto posvátného místa už před válkou hlásal, to opakuji také dnes: „Slovanstvo se rodí, Slovanstvu vychází jitřenka, Slovanstvu náleží budoucnost. A kdo v této válce světové kopal hrob pro Slovanstvo, vykopal jej sám proto sebe, vždyť nejspravedlnějším soudem Božím jsou dějiny. Čím kdo hřeší, tím trestán bývá, tak vypravuje již bible, tak vypravuje život každého jednotlivce, tak dokazují dějiny panovníckých rodů i celých národů. Přátelé moji, lidstvo roste, protože roste ke svobodě, nebude více nadlidi, ale budou lidé.

Jinochové draží. Vcházíte po dnech dušičkových do nové české školy, prosím vás, učíte ji nikoli jen jménem, nýbrž i srdcem školou naší, školou národní v nejlepší slova smyslu. Na vás jest studenti, abyste zachovali a dokázali sílu své generace v budoucnosti státu československého. Zapřísahám Vás přátelé moji, nedejte se ovládnouti pouhým pláňm křikem, ale pevně a nebojácně, vši

silou svou mladou pracujte a studujte, pracujte na úplném štěstí českého člověka a českého dítěte. Jsmo dnes ve svém vlastním státě a jest především na nás, abychom dokázali, že jeho rozkazy a zákony se bezpodmínečně poslouchají a provádějí, práci, poslušnosti a kázní. Zachovejte ten dosavadní úchvatný klid a pořádek, dobyli jsme si svobody, musíme si ji udržet, poslouchajte úřadů a představených, jsou to úřady a představení naši. Ano, draží přátelé, milujeme se a budeme klidni, setíme svého života, živme bratra bratra pro národ, pro jeho svobodu a štěstí, stavme dům svůj.

Tebe pak, ty drahá vlasti naše svobodná, pozdravuji slovy našeho básníka: Ty jsi naše boží síla, tys nám psala dějiny, tys nás nikdy nezradila, nezradíme tě i my. Tobě znovu přísaháme, od věků Tvůj věrný lid, vše co máme, vše Ti dáme, s Tebou chceme žít i mřít.

Alois Slovák, kněz, pedagog, národní buditel. Narodil se 1. srpna 1859 v Boskovicích, Byl kaplanem v Ivančicích a v Brně. Později působil jako pedagog na české reálce v Brně a byl kazatelem v jezuitském kostele Byl iniciátorem postavení mohyly na Prateckém kopci - Mohyly míru.

V příští roce vzpomene 150. výročí jeho narození.



## Msgr. Dr. Alois Krchňák

Narodil se 6. prosince 1922 ve Světlé, kde pak prožil své dětství i mládí. Pocházel z pěti dětí, rád poznával okolí svého rodiště, byl členem Orla, rád se věnoval studiu. Na reálném gymnáziu v Boskovicích zažil německou okupaci. V roce 1942 úspěšně složil maturitní zkoušku a přihlásil se na studium teologie do brněnského alumnátu. Brzy byl ale předvolán k odjezdu na nucenou válečnou práci do St. Valentinu v Rakousku, kde pak pracoval v továrně. Byl ale označen za nespolehlivého a přeložen ke stavební firmě, kde pracoval s dalším „sabotérem“ – básníkem Janem Skácelem.

Po válce se z nucených prací Alois Krchňák vrátil do rodného kraje. V Boskovicích se zasloužil o zřízení exercičního domu v budově kláštera.

V roce 1946 byl Alois Krchňák poslán na studia do Říma. O tři roky později mu čs. velvyslanectví v Římě odebralo cestovní pas a znemožnilo mu návrat domů. Musel tedy v Římě zůstat. 4. března 1950 tam byl vysvěcen na kněze a od následujícího roku začal působit v jižním Tyrolsku a od roku 1954 v Itálii v Cortině d'Ampezzo. Tam se v roce 1956 konaly ZOH a Alois Krchňák se snažil o setkání s našimi sportovci. Setkal se ale hlavně s příslušníky STB, kteří naše sportovce přísně hlídali.

V roce 1957 se Alois Krchňák vrátil do Říma k dalšímu studiu teologie a práva na Lateránské univerzitě a v roce 1961 přešel na univerzitu do Mohuče.

Během svého života Alois Krchňák pracoval na mnoha místech, hlavně v Německu. Hodně cestoval, studoval, ale také se setkával s lidmi, kteří na něho „byli nasazeni“. Někteří ho na své „poslání“ opatrně upozorňovali.

V roce 1980 Alois Krchňák zorganizoval setkání Čechů žijících mimo republiku s papežem Janem Pavlem II.

V roce 1984 se v Německu zasloužil o vydání poštovní známky, která připomíná 100. výročí úmrtí Gregora Mendela.

Velice rád se Alois Krchňák setkával se svými přáteli, mezi něž patřil pochopitelně i Tomáš Špidlík, současný kardinál.

Mnoho let působil také jako soudce nebo advokát na diecézním soudě v Mohuči. Poslední léta před svým penzionováním žil a pracoval např. v Raunheimu a Rockenbergu.

V roce 1990 se po 44 letech přijel podívat do svého rodného kraje. A protože byl vždy velkým patriotem, rozhodl se vrátit natrvalo. Od roku 2005 žil v Brně v Domě u Svaté Rodiny. Pracoval. Psal knihu o svém bratrovi P. Františku Krchňákově – faráři a děkanovi v Letovicích, psal svoje vzpomínky. Zajímal se také o dění na Boskovicku a občas sem zajížděl.

24. června 2000 bylo Aloisi Krchňákově uděleno Čestné občanství města Boskovic.

Při písemném styku, návštěvách Boskovic i během svého pobytu v Brně se Alois Krchňák seznámil s činností Klubu přátel Boskovic. Naše aktivity sledoval, líbily se mu a na některé z nich také finančně přispíval. Se zájmem četl Vlastivědné listy Boskovicka. Zpráva o jeho smrti nás velice zarmoutila. Ztráta vzdělaného, obětavého, přátelského a chápajícího člověka je vždy nenahraditelná.

Msgr. Dr. Alois Krchňák zemřel 29. srpna 2008 v Brně.

Čest jeho památce.

# Německá průchozí dálnice

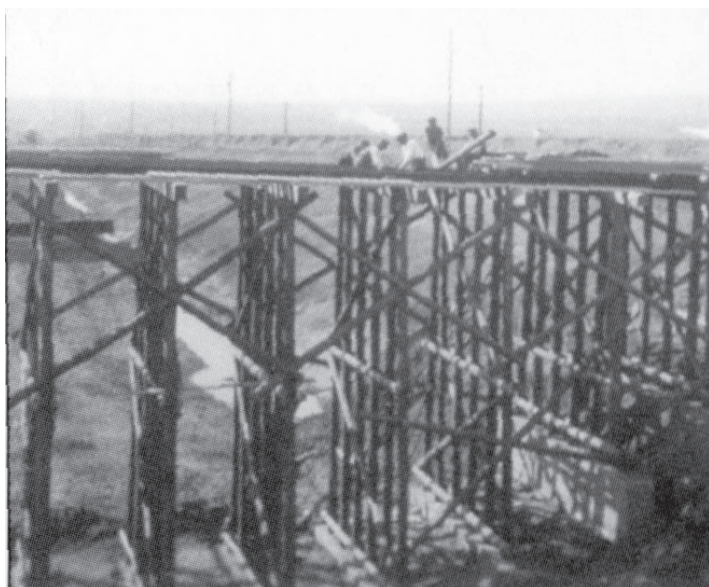
Tomáš Janda

## HISTORIE PROJEKTU

Požadavek na stavbu dálnice přes území tehdy již značně územně okleštěné Československé republiky se vůbec poprvé objevuje v pokynech Adolfa Hitlera ministru zahraničních věcí Joachimovi von Ribbentropovi 11. 10. 1938. Důvodem této stavby bylo uskutečnění přímého dálničního spojení hospodářsky významného města Breslau (nyní Wrocław - Polská republika), ležícího v německé části Slezska, s Vídní, která se po připojení Rakouska stala součástí Německa. Ribbentrop měl tento požadavek přednést na jednání česko-německé komise, která se zabývala dopravní problematikou.

Další jednání komise na dopravní téma probíhalo od konce října 1938. Zabývalo se jednak stavbou dálnice Vratislav Vídeň, dále stavbou vodního kanálu Labe - Odry - Dunaj a případnými úpravami nových hranic v místech pro druhou republiku z dopravního hlediska potřebných. Do jednání komise se opět vložil Adolf Hitler. Zakázal jakákoliv další jednání ohledně případné úpravy hranic z dopravních důvodů a přikázal státnímu sekretáři Richthoferovi, aby požadoval pro dálnici z Vratislavi (Breslau) do Vídně přes Brno status exterritoriality, což by ve skutečnosti znamenalo vyňetí příslušného územního pásu z výsostné československé pravomoci a její jakési zmezinarodnění. Vlastní smlouva o výstavbě exterritoriální dálnice s výše uvedeným statutem byla podepsána 29. 11. 1938.

Projekt dálnice byl vypracován ještě na sklonku roku 1938. Podle smlouvy uzavřené v listopadu 1938 mělo tehdejší Česko-Slovensko poskytnout potřebné pozemky Německu zdarma, přičemž stavbu by provedla RAG (Reichsautobahngesellschaft - tehdejší státní organizace pro stavbu dálnic v Německu) vlastním nákladem. Se zástupci RAG bylo dohodnuto, že vozidla tehdejšího Česko-Slovenska budou moci na našem úze-



Provizorní dřevěný most na převedení dopravy u Velkých Opatovic (1940).

mí dálnici používat bez poplatků a pasových formalit. Musela by pouze projet celnicemi, které měly být zřízeny u všech nájezdů na dálnici a výjezdů z ní. Stavba dálnice byla zahájena 11. 4. 1939 a postupovala velmi rychle. Pracovalo se na dvě směny po deseti hodinách, protože RAG měla v plánu uvést některé části dálnice do provozu již koncem roku 1940. Dnes se nám to může zdát neuvěřitelné, a proto uvádím několik údajů: Německo zahájilo výstavbu dálnic 21. 3. 1934 (přípravné práce byly zahájeny již v roce 1933), k 31. 12. 1938 bylo v provozu 3 065 km dálnic, rozestavěno bylo 1 500 km dálnic. Tempo stavebních prací poněkud zpomalilo na podzim 1939. Výstavba dálnice však pokračovala až do 30. 4. 1942. V tento den byly zastaveny téměř všechny civilní stavby v Německu a zemích Německem okupovaných. Stavební zařízení a část stavebních čet byla převedena na různé práce pro vojenské účely. Do konce války hlídala opuštěné stavení dálnice německá armáda. Po

válce byla v letech 1946-1947 provedena demontáž zbylých stavebních zařízení a odvezen použitelný stavební materiál. Od té doby je stavení zcela opuštěné. Mnoho kilometrů dálničního tělesa zarostlo vysokými stromy, četné úseky s mělkými zemními pracemi byly rozorány, další místa znehodnocena (z hlediska stavby dálnice jako celku) různým využitím pro místní účely. Dokončené objekty a některé úseky dálničního tělesa jsou dosud velmi zachovalé.

Některé technické parametry:

Celková plánovaná délka dálnice Breslau - Wien 320 km

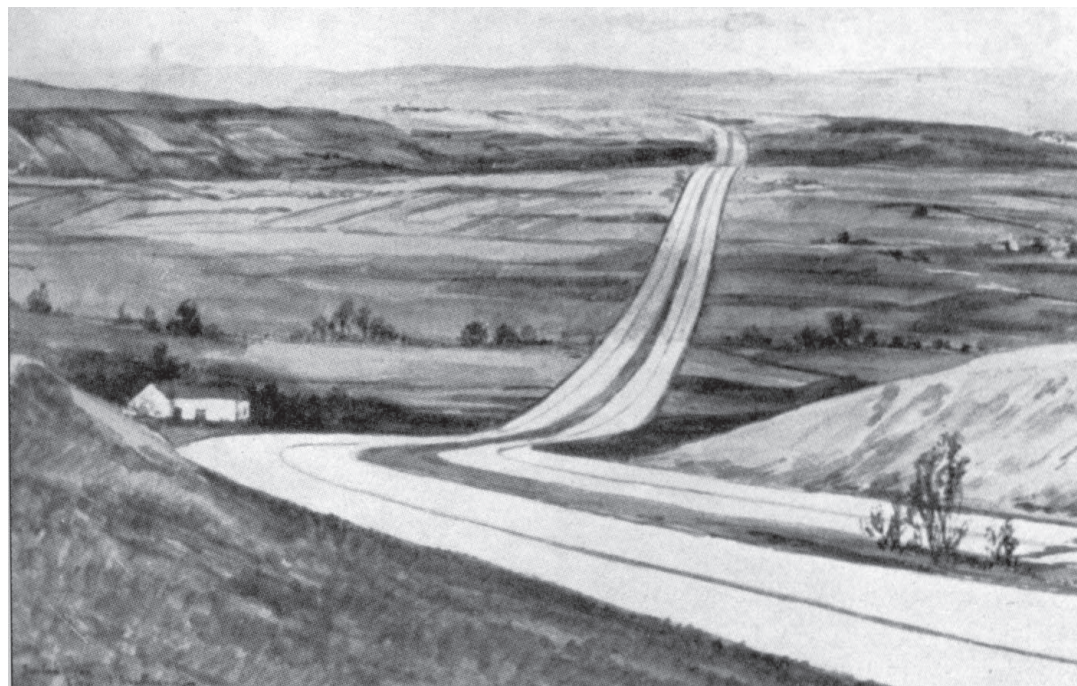
Rozestavěno (převážně na území protektorátu) 85 km

Navrhovaná rychlost 160 km/hod.

Minimální poloměr směrových oblouků 600 m (většinou 1.000 m)

Stavební šířka dálnice 28,5 m (dnešní dálnice 26,5 nebo 27,5 m)

Zemní těleso je připraveno pro kladení vozovky v úseku Jevíčko - Chrodichromy.



Vizualizace dálnice u obce Chrodichromy.



# Löw-Beerovy vily ve Svitávce

Pavel Krejcar

Významný projekt zabývající se postupným knižním zpracováním architektury vil a rodinných domů v celé České republice vzešel z pražské umělecké agentury Foibos. Součástí této rozsáhlé edice je i publikace *Slavné vily Jihomoravského kraje* představující široké veřejnosti padesát nejhodnotnějších dokladů vilové architektury od sklonku 19. století po dnešek nalézající se ve dvaceti dvou městech a obcích Jihomoravského kraje. Díky kolektivu autorů, kteří se zhostili zpracování jednotlivých kapitol tohoto díla, tak některé stavby vystupují z letitého zapomenutí a jejich současné poznání obohacuje nejen kulturní historie dotyčného místa, ale i celého kraje.

Charakteristiky jednotlivých objektů tvoří jen jejich plošné a prostorové uspořádání, ale zejména se do skladby obydli promítá osobní svět jejich stavebníků, z nichž většina patřila mezi významné představitele uměleckého, vědeckého, politického, hospodářského či společenského života. Z jejich osudů lze poznat, která období uplynulého století představovala všestranný vzestup a kte-

zde má pracovat až 1600 zaměstnanců. Převážně zemědělská obec se tak mění ve významné středisko textilního průmyslu, kde má firma Moses Löw-Beer i své hlavní sídlo.

Rozvětvená rodina Löw-Beerů stává i další továrny v nedalekém Rozhraní, v Alžbětíně údolí v Brně, v Jimramově, v Brně na Čechyňské a Václavské ulici, ale i v Rakousku a Německu. Původní svitávecká prádelna vlny je přestavěna na byty, kde první poschodí obývá ředitel Werner se svoji chotí (oba později skončí v koncentráku).

Mnozí z rodiny Löw-Beerů i z dalších s nimi spřízněných rodin během 2. světové války zahynuli v koncentračních táborech. Po roce 1945 byl jejich veškerý majetek znárodněn. Továrna ve Svitávce byla začleněna do n. p. Moravskoslezské vlnářské závody a po roce 1948 pod. n. p. Vlněna. Pozdější podnik Vlna s. r. o. Svitávka po roce 2000 zanikl.

O životě rodiny Löw-Beerů zanechala naprosto výjimečné svědectví svitávecká rodačka paní Helena Klemšová (1921 – 2003), která důvěrně znala nejen

posud známo.

Tato secesní stavba na obdélném půdorysu s barokními a klasicistními prvky je řešena jako podélný dvourakt a má téměř zámečkový charakter. Uprostřed předního traktu je situován rizalit s noblesním mramorovým schodištěm se stěnami zdobenými štukovými motivy, jež ůstí do obrovské haly. Jeho střecha zároveň slouží jako balkon v prvním patru. Hlavní hala je zachována téměř v neporušeném stavu. Stěny se dvěma křby jsou obloženy tmavým dřevem, reprezentativní dřevěné schodiště do patra s mohutným balustrovým zábradlím je ze stejného materiálu. Zadní průčelí s nárožními arkýři je zvýrazněno terasou a balkonem v patře, nad nímž je uveden rok 1902. Fasáda objektu ve stylu secesního historismu je v místech oken a balkonových dveří zdobena rostlinnou a volutovou dekorací.

„Ve Velké vile bydlel Benno Löw-Beer společně se svojí manželkou a třemi dětmi – Fritzem, Marií a Ernestem“, vzpomínala Helena Klemšová. „První patro obýval jeho bratr Rudolf se svojí

muzeu, jídelnu a také někdejší Ernstův pokoj v patře vídeňský architekt židovského původu Rudolf Baumfeld (1903–1988), který spolupracoval s brněnským architektem Ernestem Wiesnerem. Jeho prostřednictvím se asi Baumfeld spřátelil s Fritzem a Ernestem Löw-Beerovými, kteří mu ve Svitávce později poskytli úkryt na útěku před nacismem. Na konci 30. let se Fritzovi podařilo svoji sbírku převést z Československa přes Holandsko do USA. Prosluly je především jeho soubor čínských laků, který patří od roku 1978 k nejhodnotnějším sbírkám Linden-Muzea ve Stuttgartu. Dramatický byl i samotný Fritzův útěk před Němci. Se svojí ženou Marianne nastoupil na palubu parníku Athenia, který 3. září 1939 bez varování potopila 250 mil západně od Irska německá Lempova ponorka U-30. Z 1418 cestujících a členů posádky zahynulo 118 lidí. Přítomnost jmenovaného vídeňského architekta ve Svitávce potvrzuje i Helena Klemšová:

„Když v Německu Hitler převzal moc a situace začala být velice vážná, přijeli za Fritzem jeho kamarádi. Jeden z nich byl architekt Baumfeld, ten si přivezl ohromnou bednu plnou knih a nahoře měl krásný vyřezávaný kříž. Potom u sebe schoval ředitele Königsgartna, to byl ředitel z jejich fabriky v Sagan. Pamatuji si velice dobře, když pro něho přišlo gestapo. Když ho odváděli, tak plakal a říkal mi, že má dceru stejně starou jako já a že musel v Německu všechno zanechat.“

Součástí celého a od okolí uzavřeného areálu na „ostrůvku“ byla ještě tzv. Malá vila, rozlehlý park se skleníkem, garáží, včelínem, kuželnou a později i tenisovým kurtem a koupalištěm s bazénem, který se napouštěl vodou z továrny a v zimě sloužil jako kluziště.

„U toho skleníku stával ohromný topol. Jednou do něj udeřil blesk a strom se skácel. Ve skleníku se vždycky pro vili pěstovaly hlavně květiny. V zimě se dávaly do pokojů, všude byly samé květiny – celá vila tonula v záplavě květin. K tomu měli svého zahradníka, pana Horáka. A vedle skleníku stála velká garáž, měli v ní auta Maria a Rudolf. Fritz a Ernst měli svoje auta ve Staré fabrice.“

Od okrasného parku byla oddělena užitková zahrada s ovocnými stromy a zeleninovými záhony. V parku byly vedle řady vzácných dřevin hlavně magnolie a sakury. Před vilou stál dřevěný altán a za ním slamený japonský domeček.

Löw-Beerovi měli ve Svitávce také svůj vlastní grunt s polnostmi a hospodářstvím. Zdejší produkty a ovoce a zeleninu využívala také část rodiny usazená v Brně, včetně spřízněné rodiny Tugendhatovy.

## MALÁ LÖW-BEEROVA VILA

V současnosti soukromý rodinný dům s privátní zubní ordinací nechal roku 1906 postavit podle návrhu brněnského městského stavitele Josefa Nebehostenyho, rodáka z Vidně, známého projektem hlavního brněnského nádraží z let 1902–4, postavit třetí z bratrů Alfred Löw-Beer.

Malá vila je řešena jako dvoupatrová stavba se sníženým přízemím na půdorysu čtverce a nízkou plechovou mansardovou střechou s vyčnívajícími podélné postavenými ovály vikýřových oken. Má



rá naopak hlubokou krizi.

Do této publikace byly zařazeny i dvě samostatné kapitoly popisující dvě významné stavby ve Svitávce, vily židovské podnikatelské rodiny Löw-Beerů, která se na Moravě usadila již v 17. století a výrazně se podílela na průmyslovém rozvoji tohoto regionu od poloviny 19. století až do vypuknutí 2. světové války.

Za počátek podnikatelské aktivity této rodiny ve Svitávce lze považovat zakoupení dolního mlýna s valchou (dnes tzv. Stará fabrika), kde Moses Löw-Beer vybudoval roku 1839 prádelnu vlny. Roku 1853 přebírají firmu Moses Löw-Beer synové Max, Josef a Šalamoun a roku 1858 získávají oprávnění k výrobě vlněného zboží. Postupné úspěchy v podnikání spojené se zvyšujícími se požadavky na výrobu a odbytu, limitované však stávajícími nedostatečnými výrobními prostorami, se stávají podnětem pro výstavbu nového moderního továrního areálu v místě vymezeném soutokem řeky Svitavy a potoka Sebránek. Tento areál byl postupně rozšiřován dostavbou dalších objektů. V roce 1906 se uvádí prádelna mykané příze, tkalcovna vlněného zboží se 170 stavy (není rozlišen podíl mechanických), výroba umělé vlny, barvírna, tiskárna a apretura. V té době

vlastní život jednotlivých příslušníků, ale i obě jejich sídla. S obdivuhodnou pamětí si až do konce svého života dokázala vybavovat i popsat i nejpodrobnější detaily z interiérů jednotlivých obydlí.

„Já se tam narodila, protože moji rodiče tam byli zaměstnaní. Matka byla hospodyní u Rudolfa Löw-Beera, otec se staral o topení a o údržbu celého domu. Nosila se voda, protože vodovod tehdy nebyl, byla jen pumpa. A dělal se tam také led v místnosti vedle strojovny, ledničky v té době také ještě neexistovaly. Matka jim pekla chleba a starala se o celou rodinu. No a já vyrůstala s jejich dětmi, všude mě brávali sebou... A nyní, vždycky když přijedou, tak mi moje sousedka říká, že mne samými polibky udusí. Bylo to hezké a ráda na to vzpomínám. A oni rádi vzpomínají na mě. První jak se mohlo psát, tak jsme si psali. Posílali mi i nějaké balíčky k svátkům, na Vánoce – přicházelo to roztrhané, pocuchané a často vykradené...“

## VELKÁ LÖW-BEEROVA VILA

V letech 1900 – 1902 nechává rodina Löw-Beerů postavit ve Svitávce tzv. velkou vilu, jejíž autorství není do-

rodiny ve svých dopisech často dotazoval, zda nevíme jak žije. Všude bylo plno obrazů, které po válce zmizely...“

Ve velké hale s křem stával kulečník, stůl na šachy, zelená kožená křesla a lavice potažené stejně jako stěny haly zeleným, stříbrem protkaným brokátem. V pravé části k hale přiléhá velký „čínský“ pokoj s arkýřem. Vedle „čínského“ pokoje byla knihovna s tisíci svazky, které před emigrací majitelé spálili a hostinský pokoj se starožitným nábytkem. Dále navazovala jídelna s velkým stolem (dnes kancelář úřadu městyse), vitrinami s nádobím, stolem a křesly a s nádherným perským kobercem s růžovými růžemi na šedém podkladu. V obývacím pokoji byl klavír a dvě menší knihovny s posezením. V levé části dispozice byla ložnice s arkýřem, v němž byl psací stůl a na ní navazovala koupelna. V patře byla kuchyně a velký pokoj Ernsta Löw-Beera. Sousední budoár s klavírem byl zařízen „růžovým“ nábytkem. Jídelna zde byla moderně zařízená a ve dvou dětských pokojích se odvíjely veškeré domácí aktivity dětí.

Pro Fritze Löw-Beera (1906–1976), který patřil k jedněm z prvních sběratelů východoasijského umění na Západě, upravil v letech 1934–35 interiér „čínského“ pokoje v duchu jakéhosi soukromého



# Löw-Beerovy vily ve Svitávce

charakter příměstského letohrádku usazeného do půvabného přírodního rámce okolního parku. Vnější dvouramenné schodiště s terasou dává již navenek tušit

terasa ze strany parku je umístěna na sloupcích středového rizalitu.

*„V hale s krbem stával kulatý stůl, u něj proutěná křesla a po levé straně*



noblesu, která je v sousední Velké vile ukryta ve vstupním vestibulu. Dělené prosklenými dveřmi schodiště ústí v hlavním průčelí s velkou plochou bez oken s architektonicky akcentovaným půlobloukovým vypnutím hlavní římsy a postranními nikami s vázami do dřevem obložené ústřední haly s krbem. Boční

veliká knihovna. Vždycky na Vánoce stával na tom stole před krbem vánoční stromek. Na pravé straně haly se vešlo do pokoje pro hosty, ten později při svých návštěvách používali brněnští Löw-Beerovi, po levé straně byl obývací pokoj s mahagonovým vyřezávaným nábytkem, knihovnou a klavírem. Odtud se

šlo do jídelny s velkým hranatým stolem, příborníkem, servírovacími stolkami a stíjecími hodinami a venkovní terasou, kde se jedlo hlavně v létě. Za jídelnou byl office se dvěma příborníky a stolem, kde se porcovalo maso a připravovalo další jídlo a kam šel výtah z kuchyně. Potom byla ložnice, koupelna a pokojíček pro slečnu, kde se většinou šilo a žehlilo a dále dětské pokoje. Dole byla velká a malá kuchyně, pokoj kuchařky, prádelna s obrovskými kachlovými kamny, okolo byly lavice a tělocvičné nářadí, na kterém jsme cvičovali,“ vzpomínala Helena Klemšová.

Alfred Löw-Beer se svoji ženou Marianne a s dětmi v ní žili pouhých sedm let. V roce 1913 kupuje od dědičtovárníka Moritze Fuhrmana secesní vilu s rozsáhlým pozemkem na ulici Sadová (nyní Drobnoho) č. 22 v Brně. Horní část pozemku přiléhající k ulici Černopolní daruje v roce 1929 po jejím sňatku s Fritzem Tugendhatem své dceři Gretě na stavbu rodinného domu, který navrhl berlinský architekt Ludwig Mies van der Rohe, známého v současnosti jako brněnská vila Tugendhat.

V Malé vile později bydlí Alfrédův syn Max s ženou Editou a dětmi Margaret a Františkem. Často za nimi jezdí i jeho sestra Greta Tugendhatová s rodinou.

Löw-Beerovi vybudovali ve Svitávce nejen velký tovární areál a dvě velkole-

pé rodinné vily, ale postavili i dělnické domky, domy pro mistry a úředníky, dvě kasína kde byl i taneční sál a jídelna a mateřskou školkou pro děti zaměstnanců s bezplatným stravováním. Na Vánoce bývali děti obdarováni ovocem, cukrovím a hračkami. Chlapci dostávali obleky a děvčata buď šaty nebo kabát, na které Löw-Beerovi dodali látku a nechali je ušít v konfekci. Kvalitními látkami bývali obdarováni i zaměstnanci.

Po roce 1945 sloužily obě vily nejružnějším účelům a jejich vnitřní vybavení, které zde Löw-Beerovi zanechali, postupně zmizelo nebo bylo zničeno.

Ve Velké vile sídlí v současnosti Úřad městyse Svitávka, učebny ZUŠ Boskovice a obecní knihovna. Malá vila je v soukromých rukou a slouží jako rodinný dům s privátní zubní ordinací.

Obě vily jsou zapsány v Ústředním seznamu nemovitých kulturních památek – Velká vila pod rejstříkovým číslem 11398/7-8698, Malá vila pod rejstříkovým číslem 11416/7-8697.

**Prameny a literatura:** Kolektiv autorů: *Slavné vily Jihomoravského kraje*, Praha 2007, FOIBOS, s.r.o., s. 6-8, 32-38; Kolektiv autorů: *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, III. Díl P-S, Praha 2003, LIBRI, s. 613-614; Helena Klemšová – záznam vzpomínkového rozhovoru z 5. 4. 2000.

## Bardon v židovské obci v Boskovicích

Slovo „bardon“ jsem nenalezl v žádném dostupném slovníku, ani v jazykovém - překladovém, ani věcném. Přesto bylo v 18. století na Boskovicích zřejmě běžně používaným. Svedčí o tom četné zápisy v pamětních knihách města Boskovic, které sepsali v 18. století Antonín Pardubský (též Pardovský, zemřel ve stáří 87 let 16. března 1762) a o něco mladší Dominik Kučera (1761 – 1833), oba měšťané boskovičtí a důslední katolíci, horliví odpůrci vrchnostenského útisku a ne právě přátelé k židovskému obyvatelstvu. Antonín Pardubský na základě vlastních zážitků v zápise na rok 1708 s rozhořčením napsal na straně 223: „V tom roku začali stavět mezi Židy ten na překážku měšťanům sklep a bardon. Dne 9. Augusti začali mezi Židy v tej nové hospodě šenkovat pivo, uličníci (obyvatelé ulic – J. B.) velice tam šli k židovi.“ Pardubský dále píše, že si měšťané (Lorenc Kučera, Jan Kučera, Martin Long, Šimon Mikuláš) už 22. srpna téhož roku stěžovali v Brně u svého feudálního pána, knížete Dietrichsteina, že poškodil jejich zájmy stavbou „bardonu“, „v židech“, ale „nic u něho obdržet nemohli“, tj. nic neporídili. O dalším jednání píše Pardubský velmi podrobně: „Dne 26. Augusti byli sme cityrovani měšťani na zámek strany tej hospody. Byli sme pouštěni po jednom, neb z ulic ouřední hanamladci (= a nalákání lidé). Purkm. Václav Slovák, Jakub Slouka, Jakub Pokorný, Lorentz Hratkovský (z Hrádkova – JB) a Řemenář seděli za stolem hejtmánovým a tu hejtman Karl Bin (Jan Karel Bin z Zásmauk – JB) a Karel Venčovský důchodní hrubě za to stáli, abychme se podpisovali, že dovoluujeme ju knížeti mít, ale málo jich svolilo a podepsalo.“ (Z tohoto zápisu je zřejmé,

že hospoda = bardon patřila knížeti.) Poněkud odlišně líčí tyto věci Václav Kučera: „Roku 1708 v Boskovicích dně 8. Augusti začali stavět v Boskovicích mezi Židy hospodu, na to byli vysláni do města Brna Knížeti pánu strany tej hospody Lorentz Kučera, Martin Long, Jan Kučera, Šimon Mikulášek, dně 22. ditto (téhož měsíce – JB) byli sme cityrovani my mněšťani na zámek vo tu hospodu, byli sme pouštěni do pokoje po jednom, který mněšťan co proti ní bude mluvit, neb sami mněšťani proti ní protestyrovati.“ Spor se vedl další léta. Podle Pardubského bylo jednání 14. ledna 1710: „Když přišlo o bardon židovský, nechťel P. Frantz Štros (purkrabí – JB) o něm nic slyšet, abychme o něj taky psali, když mu Antonín Pardubský prál, že při tej hospodě nechcú slova stratiť, on svíhl (zdvíhl – JB) na něj špaňhelku a chtěl ho udeřit, že sou sami „všichni čerti“, abychme sobě o ni stáli, že je nás více.“ Roku 1715 (3. ledna) byli opět „cityrovani“ měšťané a z ulic na zámek. Při jednání Lorentz Oderský, Frantz Kořínek, Šimon Mikuláš a nimi kronikář Antonín Pardubský byli obviněni, že naváděli uličníky proti knížeti pánu kvůli židovskému šenku bardonu, který proti privilegiím a nám měšťanům na zkázu se vystavěl. Podle Pardubského důchodní Karel Venčovský slíbil jménem knížete pána dát měšťanům dvě sté rýnských a prominout nájemné ze dvou lánuů užívaných měšťany, jestliže nebudou proti bardonu, ale oni to odmítli. Proto se 14. července 1718 konala nová komise, vedená krajským hejtmánem Sakem. Sak vyžadoval, aby měšťané „složili přísahu strany podpisovali o židovskou vystavěnou pivnou hospodu, k tej přísaze sme druží nebyli puštěni, jenom oni.“ Podle Kučery se tato komise konala 17. čer-

vence 1718, jinak se shoduje se zápisem Pardubského. Skončil mnohaletý spor porážkou měšťanů? Pardubský nezapomněl na krivdy, které měšťané boskovičtí utrpěli od hejtmana Karla Bina (Byna) a ještě po jeho smrti zaznamenal místo nekrologu: „Ten nám měšťanům dělal velikou krivdu, ten dal stavět tu hospodu mezi židami na bardoně.“

V pamětní knize zvané kronika Pardubského jsou na mnoha místech různé záznamy psané zřejmě jinou rukou. Na stránce 68 je „Extract žádosti jak starších, tak spolu všech na vinný a pivní šenk privilegiovanych a níže podepsaných měšťanův mněstice (městse – JB) Boskovic.“ Tento výtah jsem objevil teprve v červenci 2006, ale velice jsem se zaradoval. Zápis je datován 10. října 1717 a v něm je psáno mj.: „Pro 3tio (= za třetí – JB) Za přičinou šenku neb Pardonu mezi Židy, jako i šenků jak pivního, tak i vinného na zámku boskovském, který předešle nikdá nebývaly a naproti privilegium a J. Mil. Cís. Confirmaci jsou, tak že žádných krčem aneb šenků při témtž městečku Boskovicích se staviti a na překážku tímž měšťanům býti má, by se cassirovaly (zrušily – JB).“ Podepsalo se všech 32 měšťanů. Jak vidno, do židovského pardonu (!) bylo dodáváno pivo z panského pivovaru, takže měšťanům unikál zisk z prodeje jejich vlastního piva, který se snižoval. V Kučerově kronice je zapsáno, že hejtman 18. prosince 1736 zakázal prodej piva v sudech Židům z panského i městského pivovaru. Z tohoto záznamu vyplývá, že do bardonu bylo dodáváno pivo z panského pivovaru, kde býval nájemcem Žid, později snad i z pivovaru městského. Protože Židé neměli vlastní pivovar, musel bardon po zákazu dodávek piva zaniknout,

Jaroslav Bránský

pokud se tento zákaz dodržoval. Byla tu ovšem možnost, že by Židé odebírali pivo z některého pivovaru v okolí, např. z Černé Hory, kde byl rovněž židovský pachtýr (nájemce).

Jak toto označení vzniklo? Už před mnoha lety jsem ve své knize *Židé v Boskovicích* (1999) vyslovil názor, že vzniklo z původního názvu „pardon“, kde náslavné „p“ se v ústech českého i židovského lidu změnilo na pohodlnější „B“. (Tak jako např. Prokeš se měnilo na Brokeš.) Bohužel jsem neměl pro svou hypotézu důkaz.

Teprve dr. Rudolf Fišer, autor mj. historických prací o Třebíči, mě upozornil na knihu „Židovské Město pražské na vedutách, fotografiích a pohlednicích“ (ed. Orián, Edmund, Praha 2004), kde k fotografii z roku 1896 č. 120 je následující text:

„Byla v něm celnice (v domku čp. 277), ale říkalo se mu také „Pardonový domek“. Zde se hlavně z potravin, ale také z jiného zboží dováženého do Josefova, platila ještě přednedávnem potravinová daň, zvaná akciz. Po jejím zaplacení byl dodavatel udělen tzv. pardon, jinými slovy – zboží bylo procleno.“

V této souvislosti lze připomenout, že dvě daňové knihy pražského Židovského Města z let 1685 až 1687 nesly název „Pardonsteuer“.

Definitivní důkaz, že Bardon-Haus čili český bardon (nebo bardón) vznikl ze slova Pardon, jsem nalezl ve shora citovaném „Extraktu“ z roku 1717, kde je výslovně zmíněn židovský šenk Pardon.

Je tedy evidentní, že „pardon“ (bardon) označoval svolení či milost vrchnosti v nějaké (obchodní) záležitosti. Tento pardon pochopitelně nebyl zadarmo, ale přinášel vrchnosti značný zisk.

# Přepadení Moravské Chrastové svitavskými ordnery 31. října 1938

Milan Henzl

Ve druhé polovině roku 1938 se začaly množit provokace německých obyvatel. Zvláště poté, co byl podepsán mnichovský diktát a na prvních mapách nebyla Moravská Chrastová zahrnuta do Sudet, nastala mezi místními Němci horečná činnost. V roce 1938 měla Moravská Chrastová 1312 obyvatel, z toho 811 Čechů a 501 obyvatel hlásících se k Němcům. Ve vedlejším Brněnci žilo 630 obyvatel, z toho 372 Čechů a 255 obyvatel hlásících se k Němcům a 3 cizinci. Svitavsko proto spadalo do tak zvaného pátého pásma, kde se mělo rozhodovat o připojení k říši podle počtu obyvatel nad 50 % hlásících se k Němcům. Nakonec bylo zabráno jak Svitavsko, tak i Zábřežsko, kde žilo 76% Čechů. V mnohých případech se rozhodovalo podle síly osobnosti ve vedení Henleinovy strany. Biskupice kupříkladu byly zabrány na výslovné přání Thurn-Taxisse. Velkostatkář Dubský ze Žadlovic udržoval na zámku

dalo, dokonce až v Berlíně. Zdatné pomocníky měli v Hermanu Hěngovi, bratru Julia, který byl redaktorem jejich tisku v Praze a Liberci a chrastovském rodákovi Blaschkem, který žil v Berlíně. Tak bylo připraveno se souhlasem Berlína násilné obsazení Moravské Chrastové. Chrastovští Němci se organizovali pod vedením Adolfa Langer, Hugo Hromadky, továrníka Badera a dalších. Na druhé straně obecní úřad zaslal petici s 361 podpisy rozhraničovací komisi s upozorněním na snahu místních Němců o připojení obce k Německu a zároveň požadovali vrácení Brněnce do republiky. Mezitím docházelo v tomto období ke stálým provokacím, kdy skupiny ozbrojených ordnerů překračovaly hranice v některých částech obce, zejména v Půlpecnu a vytvářeli psychologický nátlak na české obyvatele. Současně připravovali svitavští Němci, školení v různých militantních organizacích jako Freiwilli-

střední ochrana hranice v tomto úseku vyřízena. Další nákladní auta s ordnery pokračovala dál do obce k četnické stanici a na obecní úřad. Současně zaútočily jednotky ordnerů na ubikace vojáků 11. a 12. roty 13. pěšího pluku v Jankově a Kupsové hospodě v Chrastové Lhotě. Tyto skupiny ordnerů postupovaly již před tím po kopcích z obou stran Moravské Chrastové a protože přepad jak hraniční čáry, tak vojenských ubikací v Chrastové Lhotě se uskutečnil bezprostředně po sobě, neměl už nikdo možnost vojáků včas varovat. Po zneškodnění hlídek, i když někteří vystříleli, nebylo problémem rozespalé vojáků zajmout. Navíc ordneři věděli přesně, kde a kolik vojáků, finančníků a četníků je ubytováno, a znali přesně přístupy do jednotlivých objektů, takže na některé ubikace vtrhli současně dveřmi i okny. Také jedním z velitelů ordnerů byl bývalý poručík čs. armády v záloze Roland Bier. Kolem třetí hodiny ránní měli ordneři obsazenou celou Moravskou Chrastovou a Chrastovou Lhotu včetně Ráčkovy továrny. Zmocnili se množství výzbroje, pušek, lehkých kulometů a 4 těžkých kulometů 12. roty a také množství střeliva. Tím ihned vyzbrojili ty ordnery, kteří neměli dosud vhodné zbraně, a současně vybudovali obranné postavení na přístupu k Moravské Chrastové.

Na velitelství 13. pluku v Boskovicích také nelenili, protože ještě v noci dostali zprávu o situaci v Chrastové od těch, co se jim podařilo utéct. Velitel pluku plukovník Čejka dal vyhlásit poplach a rozhodl znovu obsadit Moravskou Chrastovou. Proto v čele kolony vozidel s jednou rotou vojáků a četnických pohotovostním oddílem vyrazil z Boskovic. Za Rozhraním narazili na osobní automobil s příslušníky Schutzpolizei a mezi nimi i na velitele praporu majora Platzer. Plukovník Čejka jim dal ultimatum, aby se do 30 minut stáhli za demarkační čáru. Protože tak neučinili, plukovník Čejka vydal rozkaz k útoku.

Po sedmé hodině to začalo. Nejprve vzdálená střelba od Chrastové Lhoty, potom už blíž, to když se naši postupující vojáků střetli s kulometem u hospody. Ten však velmi brzy vyklidil svoje postavení, protože vojáků postupovali po silnici, po straně zvané „Zlámanice“ a podél železniční trati. Hospodu vyklidili ordneři hned na počátku, když naskákali na nákladák a odjeli do středu obce. My jsme sledovali boj příkrčení za parapetem okna, chvíli u okna k silnici a pak k trati, kam jsme měli z druhého podlaží dobrý výhled. Z počátku jsme k oknu k silnici moc nemohli, protože tam hrozilo nebezpečí z protější straně. Přesto mně zůstaly dva okamžiky výrazněji v paměti a to, když jsem zahlédl podél obou krajnic silnice a přiklopem postupovat naše vojáků s lehkým kulometem a levým krajem silnice šel plukovník Čejka s revolverem v ruce a cigaretou v ústech. Druhý moment, na který si dodnes dobře pamatuji, byl, když jsme pozorovali našeho vojáka, který postupoval plížením podél drážního tělesa u železničního domku a najednou se převrátil, když byl zasažen střelbou od Löw-Beerových domů. Jak naši vojáků postupovali, tak se střelba ozývala stále slaběji. Do 10 hodin by-

li ordneři zatlačeni zpět za demarkační čáru a boj skončil.

Ztráty ale byly kruté. Padli 4 naši vojáci, 7 bylo těžce raněno a mrtvý byl i jeden civilista. Kolik padlo nebo bylo raněných ordnerů se nikdo nedozvěděl, protože je stačili ihned odvézt za demarkační čáru. Proti ordnerům, kterých bylo podle nejnižšího odhadu nejméně 600, stála jedna rota 13. pěšího pluku a oddíl četníků, celkem asi 120 mužů.

Dva padlí vojáci byli odvezeni do márnice v Letovicích, jeden zemřel při převozu do vojenské nemocnice v Brně cestou a jeden po příjezdu do nemocnice. Dalších 7 těžce raněných se dlouhodobě léčilo ve vojenské nemocnici v Brně a měli většinou taková poranění, že jim zůstaly trvalé následky.

Padlí vojáci, svobodník Antonín Černý ze Slaného a vojin Bedřich Stuchlík z Nezdenic, měli 2. listopadu 1938 vojenský pohřeb v Letovicích a potom byli převezeni do svých domovů. Od května 1947 mají společně s dalšími dvěma vojáky, vojínem Tomášem Morávkem a vojínem Aloisem Žatkou pomníček v Moravské Chrastové u odbočky silnice k Brněnci.

Když skončil boj a naši opět obsadili demarkační čáru, došlo na prohlídky u henleinovců našimi četníky a zatýkání poschovávaných ordnerů, kteří nestačili v zápalu boje utéct za demarkační čáru a stáhnout německé prapory. Někteří měli u sebe ještě zbraně, jiní je již pozahazovali. Podařilo se jich pochytat přes čtyřicet. Největším překvapením bylo zabití dvou vůdců celé akce Julia Höniga a Rolanda Biera, u kterých byly nalezeny usvědčující dokumenty - telegramy z Liberce a Berlína a plán celé akce. Zatčení ordnerů byli po prvním výsledku odvezeni do Brna do věznice, odkud však byli na základě dalších událostí 15. listopadu 1938 propuštěni.

V tomto období ordneři, kteří uprchli za demarkační čáru, tajně v noci navštěvovali svoje domovy a provokovali vpády ozbrojených skupin. Také byla objevena tajná linka polního telefonu od místního holiče za demarkační čáru. Němci horečně jednali ze Svitav s ústředím Henleinovy strany v Liberci a s Berlínem o zabrání Moravské Chrastové. Toto se jim podařilo prosadit a 24. listopadu 1938 v 10 hodin slavnostně vpochodovaly oddíly SA, SS a Schutzpolizei v čele s K. H. Frankem a posunuly demarkační čáru až za Moravskou Chrastovou a Chrastovou Lhotu k Ráčkově továrně, když před nimi toto území vyklidily naše jednotky.

Když se otec večer 23. listopadu dozvěděl zprávu, že bude Chrastová příští den obsazena, tak rychle sehnal žebřík od známého sedláka. Brzy ráno jsme na něj naložili, co se dalo - periny, postele, skříně, oblečení a podobně a ještě před příchodem německých jednotek jsme se dostali za novou demarkační čáru a putovali do 10 km vzdálených Letovic, kde jsme obsah žebříku složili do Pivnickovy stodoly, a první dobu spali u několika známých rodin legionářů. Spolu s námi utíkalo to ráno z Moravské Chrastové do různých krajů zbytku republiky několik desítek dalších rodin.

(Redakčně kráceno)



ozbrojenou skupinu ordnerů pod svým velením. V zabraném Šubířově bylo 99% Čechů, a tak by se dalo pokračovat po dalších obcích.

Po vyklizení pohraničí naší armádou se 13. pěší pluk přemístil ze Šumperka nejprve do oblasti Litovle a Náměstě na Hané a od 24. října 1938 do Jevíčka, Letovic a Boskovic, kde bylo také sídlo velitelství pluku s velitelem plukovníkem Čejkou. Pluk měl hájit v této oblasti novou hranici po záboru pátého pásma. Vojsko však se mohlo zdržovat nejméně 2 km od hranice. Prostor mezi hranicí a vojenskými jednotkami strážili četníci, finanční stráž a tak zvané jednotky SOS - Stráž obrany státu.

K okupaci pátého pásma pak došlo postupně od 6. do 10. října 1938. Dne 10. října mělo být ukončeno obsazování pátého pásma v Brněnci. Tato obec bezprostředně navazuje na Moravskou Chrastovou. Ačkoliv na mapách, které měly k dispozici československé orgány, ležel Brněnec zcela na naší straně demarkační čáry, nacistické jednotky ho neoprávněně okupovaly. K tomu dali impuls ordneři z okolních obcí, které již připadly k Německu. Přes protesty obyvatel byla hranice vytýčena tak, že Brněnec byl začleněn do Sudet.

Za této situace přecházeli henleinovští kurýři z Moravské Chrastové přes demarkační čáru do Svitav, odkud vyvíjeli horečnou činnost k zabránění také Moravské Chrastové. Svitavští henleinovci v čele s jejich „bezirksleiterem“ Juliem Hönigem ve spolupráci s chrastovskými špičkami, intervenovali kde se

ger Schutzdienst, Freikorps, Turnverein a pod., přepadení Moravské Chrastové ve spolupráci s místními henleinovci.

V neděli 30. října byla v Lidovém domě tancovačka. Lidový dům se nacházel naproti měšťanské škole na kopci u hlavní silnice, téměř na konci vesnice, asi 200 metrů od demarkační čáry. Bylo tam také ubytováno družstvo finanční stráže a družstvo SOS. Odtud odcházely hlídky na obchůzky. Tancovačka skončila před půlnocí a po půlnoci tam zůstalo už jen pár hraců karet. Poslední karbanici skončili kolem jedné hodiny po půlnoci a rozcházel se k domovům. Také můj otec odcházel s Josefem Trtilkem domů na druhý konec Moravské Chrastové. Před Lidovým domem se potkali s dozorcem finanční stráže Dockalem, který měl službu a byl na obchůzce. Zastavili se s ním, a protože se dobře znali, rozebírali celkovou situaci v obci. Když se rozešli, Dockal šel k Lidovému domu a oni dva po silnici s kopce. Když ušli pár desítek metrů, uslyšeli nějaký hukot, jakoby z německé strany přijíždělo auto, nebo auta. Zastavili se a rozmyšleli, zda se mají vrátit. Rozhodli se pro návrat. Když se vraceli a udělali pár kroků, vyhrnulo se na ně z příkopu množství ozbrojených chlapů, kteří je hned chytli a vlekli zpět k Lidovému domu. Mezitím z nákladních aut, která přijela od Březové, vyskákali z pod plachet další ordneři a vtrhli do Lidového domu, kde jim otevřel dveře hostinský Walter. V okamžiku vpadli na ubikace finanční stráže a členů SOS, když před tím zajali překvapenou vnitřní stráž i Dockala před domem. Tím byla bezpro-



# Také osudová osmička - rok 1968

Jiří Bušina

Při sledování televizního pořadu „srpnová noc“ jsem si ve vzpomínkách promítal, co jsem prožíval té noci já v Boskovicích spolu s dalšími obyvateli.

Ta srpnová noc byla jen určitou etapou v naší historii a tím i v činnosti městského výboru komunistické strany v Boskovicích a měla své kořeny již dávno před tím. Větší část městského výboru se ztotožnila s tou částí strany, která podporovala polednové reformy nejen v politice, ale hlavně v hospodářské sféře. Tomu také odpovídal zpracovaný akční plán, zpracovaný po lednovém plénu KSČ a předložený k diskusi jak na schůzích strany, tak i v občanské veřejnosti. Boskovická veřejnost byla v té době rozdělena a vyskytovaly se u ní dvě krajnosti. 1. Snaha hledat politickou sílu, která by se stala vůdčí silou východiska z hospodářské a politické krize, mimo stranu. 2. Snaha ponechat politické uspořádání společnosti ve stejných poměrech, v jakých se nacházela před lednem 1968. Ve větší míře získávaly podporu progresivní síly, které usilovaly o politickou, hospodářskou a ideovou obrodu naší společnosti. Zde bych chtěl vzpomenout zejména práci Ladislava Kroupy, Bohuslava Jakubce, Miroslava Navrátila, ing. Pešáka, ing. Zdeňka Měcháčka, Miroslava Šustru a některých dalších, kteří stáli v čele tohoto obrodného procesu.

Veškerému tomuto snažení uštědřil tvrdou ránu zásah vojsk varšavské smlouvy, především však Sovětské

svazu dne 21. srpna 1968. Asi půl hodinu před půlnocí mne vzbudil telefon a volal vrátný z Minervy, abych si pustil rádio, že nás obsazují Rusi. V televizi jsem viděl Kamilu Moučkovou, jak hlásí tuto zlou zprávu. Ihned jsem šel do Minervy, abychom s ostatními udělali podle našeho názoru, vše potřebné pro zajištění bezpečnosti závodu. Nikdo z nás neměl tušení, co vše může následovat.

Bylo by velmi dlouhé popisovat, co vše pak následovalo. Vydávala se Boskovická pravda s informacemi pro občany, organizovaly se mýtky na jednotlivých závodech, které odsuzovaly vstup vojsk, organizoval se normální chod fabrik.

Velmi dobře si vzpomínám, jak někteří, zejména starší členové KSČ se cítili zaskočení tím, co nám ti Rusové udělali. A odsuzovali tento čin. Bohužel jim to dlouho nevydrželo. Již za pár dní se začali organizovat a připravovat normalizaci poměrů. Jak ve straně, tak i ve společnosti. Velký a nerovný byl zápas v městském výboru strany o zhodnocení jeho činnosti od ledna do srpna. Všichni ti, kteří prosazovali změny, byli odsouzeni a vyloučeni ze strany. Vedení se ujaly „zdravé síly“ (i když mnozí z nich rychle převlékali kabáty a odprosovali se za své pochybení). Vrcholem všeho byl dlouhý článek v okresních novinách od vedoucího tajemníka OV KSČ ing. Charváta „Pravicové centrum okresní organizace v Boskovicích“. To byl počátek konce všech snah o změ-

nu poměrů.

I když sovětská vojska Boskovice pouze projela, přesto si vzpomínám na jednu skutečnost. Z vysílačky řízené z Boskovic byla vyslána ruský mluvená zpráva vojákům sovětské armády, aby se vrátili do své země. Tato výzva pak byla vysílána i cizím rozhlasem.

Mnozí z těch, kteří se aktivně zapojili do realizace polednového vývoje, museli podstoupit šikanování, byli sledováni státní bezpečností a mnozí ztratili i své původní zaměstnání. Byla však i řada těch, kteří se rychle obrátili a byli mnohdy horlivější při realizaci normalizace, než ti, kteří od počátku s demokratizačními změnami nesouhlasili.

Je dobré věřit si těch prvních a nezapomínat činů těch

druhých. A dělat dnes vše pro to, aby se podobná situace již nikdy nemohla opakovat.

Půlroční polednový vývoj s tragickou tečkou 21. srpna 1968 pootevřel dveře ke změnám, které se pak podařilo uskutečnit v listopadu 1989.



## Otakar Kubín - 125. výročí jeho narození

Eva Šmětková



22. 10. 1883 – datum, kdy se v Boskovicích narodil člověk, který naše město proslavil nejen na území nynější České republiky, ale hlavně ve Francii. Jeho dílo je součástí mnoha státních, národních, ale i soukromých sbírek.

Ano, jde o malíře, sochaře a grafika Otakara Kubína. Letos si tedy připomínáme 125. výročí jeho narození. U Kubínova jména se často uvádí, že jde o malíře česko-francouzského. To proto, že pobyty v těchto dvou zemích střídal. Nejprve studoval v Čechách. Jako většina umělců, začínal na sochařské škole v Horicích, později přešel na Akademii výtvarných umění do Prahy. Následovaly studijní cesty po Evropě. A protože ho okouzila Francie, zůstal nejprve v Paříži, ale později se přestěhoval do Provence, kde žil až do roku 1952. Tehdy se vrátil do Československa, usadil se v Boskovicích a zůstal až do roku 1964. Pak se rozhodl odjet do Simiane s tím, že se do Boskovic vrátí. Ale krajina Provence malíře velmi lákala a už ho zpět do rodné vlasti nepustila. Zemřel 17. 10. 1967 v Marseille. Pohřben je v Aptu v rodné hrobce jeho ženy. Přesto, že ve Francii se podepi-

soval Coubine (pro zachování české výslovnosti), na náhrobku má vytesáno svoje jméno česky – Kubín.

Za svůj život Otakar Kubín prý namaloval asi 3 000 obrazů. Nejznámější jsou hlavně jeho krajiny z Provence – levandulová pole, vesničky, stromy. Významné jsou také jeho kytky a zátiší. Pohled na jeho obrazy působí na diváka vždy uklidňujícím dojmem, klidem, pohodou. Proto na jeho výstavy přichází vždy mnoho návštěvníků.

Pro Boskovice je proto škoda, že zde není stálá expozice jeho obrazů. Bývala, ale byla zrušena. Dosud na ni pamětníci vzpomínají a litují, že už není. Boskovice by si trvalou expozici zasloužily. Mnoho návštěvníků Boskovic se ptá, proč zde není. Pouze díky panu Josefu Bařínkovi a jeho Galerii Otakara Kubína můžeme vidět Kubínův malířský stojan a pár jeho obrazů. Kubína v Boskovicích pak připomíná název jedné ulice a pamětní deska na budově Rezidence (muzeum), kde Kubínovi bydleli. V roce 2003 byl ve městě také odhalen pomník na místě, kde stál rodný dům tohoto významného umělce.



### Josef Janků - Arboretum Šmelcovna Boskovice (sponzor Vlastivědných listů)

Šmelcovna 3, 680 01 Boskovice, tel./fax 516 453 071, e-mail: arboretum@smelcovna.cz, www.smelcovna.cz

Zbeme širokou laickou i odbornou veřejnost, milovníky přírody k jarní prohlídce ARBORETA ŠMELCOVNA s možností nákupu širokého sortimentu okrasných rostlin.

Provozní doba pro rok 2008: po - ne 9<sup>00</sup> - 17<sup>00</sup> hod., prodejní doba: po - ne 9<sup>30</sup> - 16<sup>30</sup> hod., tel. 602 173 936.

## PODZIM V ARBORETU: 10. 10. - 26. 10.

Vlastivědné listy Boskovicka, vydává Klub přátel Boskovic, o.s., společně s Vlastivědným kroužkem KZM Boskovice. Redakční rada: PhDr. Helena Janíková, Mgr. Ilja Melkus, Miroslav Pupík. Redakce: Jiří Bušina, Plačková 23, 680 01 Boskovice, kam zasílejte příspěvky, dotazy a připomínky. Vychází 4x ročně jako příloha regionálních novin Boskovicko. Uzávěrka příštího čísla je 15. listopadu 2008.